

## K R I T I K A I B I B L I O G R A F I J A

### НОВИ СТУДИИ ВРЗ ГРАМАТИКАТА И ВОКАБУЛАРОТ НА МИКЕНСКИОТ ГРЧКИ

Авторот на *L'élément achéen dans la langue épique* и на ред статии од областа на микенологијата С. J. RUIJGH ни се претстави сега и со една опширна студија врз граматиката и вокабуларот на микенскиот грчки — *Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien* (ed. M. Hakkert, Amsterdam 1967, pp. 439). Синтезирајќи ги резултатите од досегашните свои иследувања, со оваа крупна работа Ројх ги продолжува и ги продлабочува студиите на микенскиот грчки во споредба со хомерскиот јазик и со грчките дијалекти од класичната епоха. Најголем дел, околу една половина од целиот труд, е посветен на с у ф и к с о т *-jo/-ja/* (стр. 97—286). Нему му претходи у в о д, каде што се расправа за ортографијата, дијалектната припадност, фонологијата, морфологијата и синтаксата на микенскиот грчки (стр. 19—96) и му следат уште два оддела: За п а р т и к у л а т а *-qe* и *-de* (стр. 289—336) и Д о д а т о к за некои микенски зборови и одделни проблеми во микенскиот грчки (стр. 351—389). Книгата е снабдена во почетокот со подробен опис на содржината по параграфи (359), а на крајот — со исцрпен индекс на третираните зборови. Со нив се олеснува до голема степен користењето на оваа тешка студија со разнообразна содржина која бара, читателот често да се враќа кон неа. Како и во досегашните свои работи, така и овде авторот се зафаќа смело со многу комплицирани проблеми од сите области на микенскиот грчки и се добива впечаток дека наоѓа решенија, речиси, за сите од нив. За поодделни прашања тој дава остроумни и доста добро образложени сугестии, но има и произволни и неосновани хипотези со кои тешко можеме да се согласиме. Невозможно е да се зборува за сè што содржи оваа книга. Ќе се запреме, главно, на некои негови ставови врз основа на кои изведува заклучоци по конкретни прашања од областа на фонетиката, морфологијата, синтаксата и зборообразувањето. Прво ќе се задржиме на прашањето за дијалектната припадност на микенскиот грчки.

Определувајќи го местото на микенскиот меѓу другите грчки дијалекти (стр. 35—41), наспроти Риш (Proc. Downing Colloquium, 150—157) и Хојбек (Glotta 39, 159—172), установува, како и во своите поранешни трудови (cf. Mnemosyne XI, 1958, 111—115 и XIV, 1961, 106—113), дека аркадо-кипарскиот произлегува директно од микенскиот кој практично продолжил да сурествува во лицето на овој дијалект. Прото-аркадо-кипарскиот (а тоа е според него микенскиот) во II милениум пр. н. е. се разликувал, иако не многу, од прото-јонско-атичкиот. Од друга страна тој допушта реципрочни влијанија на дијалектите во микенско време и признава дека микенскиот можел да биде еден вид заеднички јазик, к о ј н е, но не како смеса на прото-јонскиот и прото-ајолскиот (Вл. Георгиев), ами заснован на дијалектот од Микена, како хеленистичкиот којне што бил заснован на атичкиот. Врз основа на тоа, аркадо-кипарскиот дијалект од класичната епоха на Ројх му служи како најважен, ако не и единствен критериум за определување на граматичките форми од микенскиот грчки.

Познато е, меѓутоа, дека и во хеленистичкиот којне има проникнати елементи од другите говори (затоа и се јавил „атицизмот“ како протест против тоа мешање). Прашањето за дијалектната припадност на микенскиот е многу покомплицирано и неговата реконструкција не може да се засновува само на

аркадо-кипарскиот. Вистина е дека микенскиот има најмногу сличности со аркадо-кипарскиот. Медијалната наставка *-toi*, м. *-tai* се јавува само во аркадо-кипарскиот и микенскиот. Но микенскиот содржи и црти кои им се заеднички и на јонско-атичкиот и на ајолскиот, а освен тоа тој има и специфични особености кои не се среќаваат во ниеден од историските дијалекти (cf. Vilborg, *A Tentative Gramm. of Mys. Gr.*, 19—23). Факт е дека аркадо-кипарскиот не ги наследил сите особености на микенскиот, а во токот на 600—800-годишниот период, што го дели аркадо-кипарскиот од микенскиот, се јавиле и иновации што ги оддалечуваат овие дијалекти: суфиксот  $-\tilde{\eta}\zeta$  м. *-e-u*  $-\epsilon\tilde{\upsilon}\zeta$ , предлогот *iv* м. *en* (cf. *e-ne-e-si* =  $\epsilon\nu\epsilon\sigma\iota$  < \**en-es-enti*) и др. Затоа само аркадо-кипарскиот од класичната епоха не може да биде таква норма за определување на микенскиот, исто како што не би можел ни новогрчкиот да биде секогаш меродавен за определување на хеленистичкиот којне од којшто произлегува, при сè што нив ги сврзува повеќевековна писмена традиција.

Во одделот за фонетиката (стр. 34—72) Р. ги разгледува сите поважни фонетски особености на грчкиот со цел да открие дали се јавуваат тие во микенскиот или не. При тоа најмногу се задржува на консонантизмот, а особено на консонатските групи со оклузив  $+w$ , *s*, *m*; дентал  $+j$ ; *pj*, *sm*, *ns* и др. И покрај неудобноста да се предава грчка со слогово писмо, некои фонетски црти во микенскиот се назираат доста јасно. Може да се забележи дека некои гласовни промени карактеристични за класичногрчкиот, последицијално за источните грчки дијалекти, во микенскиот се веќе извршени или се во процесот на извршување. Така на пр. *mediae aspiratae* биле веќе преминати во *tenuis aspiratae*, *tu-ka-te*  $\theta\upsilon\gamma\acute{\alpha}\tau\eta\rho$  \**dhug(h)ätër*, откаде што може да се заклучи дека и *bh* преминало во *ph*: *pa-si*  $\varphi\alpha\sigma\iota$  \**bhasi*, иако лабијалите не се така диференцирани како денталите. Асибилацијата на *t(th)* пред *i* е извршена, cf. *ko-ri-si-jo*  $\text{Κορίσιος}$  од *ko-ri-to*  $\text{Κόρινθος}$ , но се среќаваат примери и со *t*, cf. *ti-nwa-si-jo* : *ti-nwa-ti-ja-o*, што покажува дека овој процес уште не бил наполно завршен. Од друга страна јасно излегуваат на видело и некои архаични црти од микенската фонетика кои не се среќаваат во подоцнежните грчки. Така на пр. групата *-ksm-* во микенскиот уште не е премината во  $-\chi\mu-$ , cf. *ai-ka-sa-ma* *aiksmans*, acc. pl. од \**aiksmā*  $\alpha\iota\chi\mu\acute{\eta}$  (§ 22), групата од дентал  $+m$  во глаголските форми не е развиена во  $\phi$  како во класичногрчкиот, cf. *a-ra-ro-mo-te-me-na* *hararmotmena* (§ 23); лабиовеларите образуваат посебна серија и уште не се заменети со лабијали или дентали и др. Но микенската ортографија не допушта секогаш со сигурност да се установат фонетските особености. Затоа авторот кога се обидува да ги реконструира, речиси, сите гласовни промени во микенскиот, често мора да оди далеку зад фактите што ни ги пружаат плочките.

Во трудовите на Р. најпрво паѓа на очи една чудна транскрипција на микенските зборови (со спиритус во средината на зборот и обратно, без почетна аспирација во зборови познати со спиритус аспер на почетниот вокал, со двојни консонанти во почетокот на зборот и сл.). Иако писмото не бележи аспирирани консонанти, освен во случајот на *pu*<sub>2</sub>  $\phi\upsilon$  (\*56), макар што  $\phi\upsilon$  понекогаш е предадено и со *pu* (\*50), cf. *pu-te* \**phutër*, а аспирацијата пред вокали е покажана само кај *a* (\*25) *a*<sub>2</sub> и тоа не секогаш доследно, сепак Р. открива извонредно многу аспирати. Тој установува дека законот на Грасман за дисимилација на аспиратата во микенскиот уште не делувал (§ 21), потоа наоѓа дека во ова време имало интервокална аспирација во средината на зборот (§§ 30—32) и една серија на аспирирани назали, ликвиди и полугласот *F* (§§ 33—34), а освен тоа бројот на аспиратите е зголемен и од асимилациите на неаспирирани оклузивни покрај аспирирани. Како резултат на тоа тој дава необична транскрипција на микенски зборови со три, па дури и четири аспирати, на пр. *e-ka-ma-pi*  $\epsilon\chi\mu\alpha\phi\iota$ , *te-ko-wo-a/a*<sub>2</sub>  $\theta\epsilon\upsilon\chi\acute{\upsilon}\tilde{\phi}\acute{\alpha}$ , *re-pi-te-me-no-jo*  $\text{Ρεφιθμéνοιο}$  и др. — Меѓутоа, тешко би можел човек да се согласи со тврдењето дека законот за дисимилација не делувал во микенскиот. Факт е дека регресивна дисимилација на аспиратите се среќава во сите грчки дијалекти што неоспорно покажува дека оваа појава е стара и можела да му биде позната и на заедничкиот грчки. Таа се среќава и во некои други и.-е. јазици, на пр. ст. инд. *ba-bhū-v-a* од *bhu*, cf. гр.  $\text{πέ-φρ-ι-α}$ ; *bōdhati* (=  $\text{πεύθονται}$ ), аор. *bhudautā* (=  $\text{ἐπύθοντο}$ ) < \**bhe/ojudh*. Тоа дава повод да се

претпостави дека законот за дисимилација на аспирираната можел да дејствува и во и.-е. заеднички јазик во епохата непосредно пред разделувањето на јазиците. Отстапувања има како во ст. инд. така и во грчкиот, кога на основа со аспирирана ќе се додаде и аспирирана наставка, но дури и во вакви случаи понекогаш се јавува дисимилација cf. импрт. ст. инд. *bo-dhi*, м. *\*bho-dhi*, гр. ἐθύθη од θυέω, σάθη-τι м. \*σάθη-θι од σφέω и др.

Интервокалното, како и почетното *s* пред вокал било неоспорно изгубено уште во предмикенскиот, но секако не без траг, зашто инаку би дошло до контракција на вокалите која во микенскиот не се јавува. Според Р. *h* од *s* во спомнатите позиции е еден ларингален глас со вредност на нормален консонант и затоа тој го востановува секаде кај што се претполага дека имало такво *s* (§§ 30, 43). Но прашање е дали во сите позиции ова *h* било со иста гласовна вредност. Во писмото тоа добило одраз само пред *a*, што дава основ да се претпостави дека пред овој вокал аспирирацијата повеќе се секавала, додека во другите позиции, веројатно, била послаба. И самиот Р. претполага дека зад дифтонгот со долг елемент во првиот дел, а со *u* во вториот, *h* од *s* ја загубило својата вредност на вистински консонант (§ 32). Сепак при транскрипцијата на личното име *a-wo-i-jo*, изведено веројатно од *\*ausos* 'зора', покажува траг од двете ситми Ἄφθιος < ἄφθ(σ) -. Во случај ова *h* да имало вредност на нормален консонант, ни се чини дека би било тоа покажано во писмото.

Во писмото има траги и од промената на *i* во *h*, на пр. *ko-ri-ja-da-na/ko-ri-a₂-da-na* κορίανδρα, но примерите што ги приведува како доказ дека имало и обратни случаи *s* > *h* > *j* не се убедливи. Во генитивската наставка од тематската *o*-деклинација *-o-jo*, која според него означува *-o-uo* од *-o-uo* < *-o-uo*, се содржат и двата елемента: *h* од *s* и *j*. Потоа прашање е дали во микенско време изговорот на оваа наставка бил со удвоено или просто *j*. А транскрипцијата на *i-e-re-u* со ἱέρεις и *i-je-re-u* со ἱερέες, како понова форма во која исчезнала интервокалната аспирирација (§ 31) е неверојатна затоа што зад *i* и *u*, кога ќе се најдат овие пред друг вокал, се развива преоден глас *j* и *w*. Следователно, дублетот *i-je-re-u/i-e-re-u* може да биде чиста графичка варијанта.

Р. одрекува дека во микенскиот имало секундарна почетна аспирирација, зашто не се јавува ниеден пример со *a₂* или *ru₂* таму каде што според етимологијата се очекува таква, на пр. *a-to*, *a-ni-ja*, *a-wo-i-jo*. Тој претполага дека тие аспирирани биле слични на аспирираните оклузиви, а не на групи од консонант + *h* (§ 34, н. 67), но нив ги транскрибира така, како да е следниот вокал аспириран (*a-ni-ja* ἄνῖα < *\*ansia*, *a-to* ἀτμή < *\*ar-s-to* и сл.). Во *i-je-re-u* ἱερέες тој сепак допушта и почетна аспирирација. Забележително е дека *a* и *a₂* алтернираат во извесни случаи како во почетокот: *a/a₂-ne-u-te*, *a/a₂-ke-re-u-te*, така и на крајот од зборот, cf. *pa-we-a/a₂*, *te-tu-ko-wo-a/a₂* и др. Следователно и *a-* може да има вредност на *ha-* како и *a₂-*, слично на *ru* кое означува и *fu*, како и *ru₂-*. Затоа и Р. во голем број случаи реконструира *h* иако за тоа нема никаква основа во писмото. Фактот што *a-to* и *a-ni-ja*, кои се јавуваат доста често во плочките, ниеднаш не се предадени со *a₂-*, може да укажува дека во овие зборови немало почетна аспирирација, но врз основа на тоа тешко би можело да се заклучи дека во микенскиот воопшто немало почетна секундарна аспирирација, кога таа не е одбележена и во многу други случаи.

Р. го прифаќа мнението дека *kj* во микенскиот е одразено на два начина: со *s* и *z*. За илустрација на тоа ги приведува примерите: *wa-na-se-wi-ja* Γανασηία и *za-we-te* ζαΰετες (§ 24). Треба да се одбележи дека и двата збора се написани од иста рака и чудно е зошто во еден случај од *kj* да се развие *s*, а во друг *z*. Р. се обидува да го објасни развојниот пат на овие гласови: *kj* во *tss* и *dzz* кои потоа се упростени: *tss* > *ss* > *s*, а *dzz* > *zz* > *z*. Сосема е природно да се очекува овде *s* како во класичногрчкиот јон. *ss*, ат. *tt* кои ги претставуваат одделните елементи од *ts*. Но во микенскиот *kj* развива редовно *z* и малубројните примери, како *wa-na-se-wi-ja*, *pa-sa-ro*, поскорно треба поинаку да се објаснат (што е и сторено досега, cf М. Д. Петрушевски Ж. А. XII, 293—312), отколку да се допушта двоен рефлекс за една иста група. Друго прашање е каква е фонетската вредност на *z*. Со оглед на алтернативите *ke/ze*: *a-no-ke/ze-we*, *ke/ze-i-ja-ka-ra-na*, изгледа дека

z било поскоро палатал, отколку африкат и се разликувало од гласот s добиен од и.-е. *ts* и *tj*.

Додека од *kj* допушта двоен рефлекс, назалните сонанти според него секогаш се предаваат со *a*. Тој се обидува низ целата студија, како и во други свои расправи, да ги објасни бројните примери со *o* од *n* и *m* на поинаков начин; само во случајот на *a-no-wo-to* (§ 32) не може да оспори двојно предавање на и.-е. назални сонанти.

Сосема оправдано му е тврдењето дека крајните дентали во микенскиот биле веќе исчезнати (§ 19), но аргументацијата со која го поткрепува тоа тврдење е неоснована. Тој претполага: ако во микенскиот *-wi-de* гласело \**ʔiδet*, тоа требало да биде напишано \**wi-de-te*, аналогно на *wa-na-ka* *ῥάναξ*. Меѓутоа, споредбата овде не одговара, зашто првиот збор завршува на еден консонант, а вториот на два.

Р. смета дека во микенскиот било веќе извршено дополнителното продолжување на вокалот пред консонантските групи *sr*, *sl*, *sm*, *sw*, *ns*, *ms* (§ 34) и *rj*, *mj*, *ln* (§§ 31, 42) и дава транскрипција, според аркадо-кипарскиот, *a-ke-re* *ἀκήρει*, *o-pe-ro-si* *ὀφέλωνσι* < \**δφελν*-и др. Вакво продолжување неоспорно било предизвикано со упростувањето на консонантските групи, т. е. со губењето на *s* и *j*. Некои од овие групи навистина можеле да бидат упростени, но за некои од нив има јасни докази дека се пазеле. Така на пр. *sm* е секогаш одбележено во писмото, иако *s* пред други консонанти обично не се пишува, cf. *do-si-mi-ja*, *do-so-mo*, *de-so-mo* и др., независно од тоа дали сибилантот во оваа група потекнува од *-ts*- или само од *s*. Фактот што во писмото фигурира посебен знак за *rj* (*rja*, *rjo*), cf. *a-ro<sub>2</sub>-a* *αριοα*, зборува дека и оваа група во микенскиот сеуште се пазела непроменета, т. е. *j* не било исчезнато, нити се извршила епентеза во случаите каде што пред неа имало глас *a* или *o*. Тогаш, спонтано се наметнува прашањето, врз основа на што можел да се продолжи претходниот вокал, ако консонантските групи, барем не сите, всушност не биле упростени?

\*

Поради ортографските правила и сиромашната синтакса на административниот јазик, морфологијата на микенскиот грчки е исто така затемнета до голема степен. Заменските и глаголските форми се сосема ретки. Во еден ист завршок (*-o*, *-a*, *-e*) се кријат повеќе различни наставки од деклинацијата и конјугацијата. Но сепак некои архаични морфолошки прти од различните флексии можат јасно да се забележат, на пр. инструменталската наставка за плур. и дуал. *-pi* (*-φι*), компаративската наставка *-ios*, медијалната наставка за 3 л. сг. и плур. *-toi*, *-ntoi*, партицип на прф. акт. на *-wos* и др.

Во студијата најмногу место ѝ е посветено на деклинацијата. Тоа е сосема оправдано, зашто кусите административни белешки често само со падежни, форми искажуваат некакви односи и трансакции меѓу дворецот и други лица одн. места.

Оправдана му е претпоставката дека некои генитиви на *-o* не се грешки на писари, ами меѓу нив се кријат и стари аблативски форми (§ 50). За илустрација приведува само еден пример од РY Та 707,3: *ta-ra-nu ku-te-so* *ῥάναυς κωτέσω*. Меѓутоа, *ku-te-so* е овде поскоро адјектив, како и *ku-ro-so*. Освен тоа треба да се забележи дека претположените аблативски форми од *o*-основите во синг. не би се разликувале од инструменталот, зашто крајното *-d* било веќе отпаднато, како што тврди и самиот (§ 19).

Со оглед на тоа што во кипарското слогово писмо од класичната епоха локативот синг. од *o*-основите е диференциран од дативот со тоа што во локативот е одбележена јотата (*-oi*), а во дативот не, веројатно затоа што не се ни изговарала зад долг вокал (*-φ*), Р. допушта дека и во микенскиот можел да се разликува дативот од локативот (§ 51) и ја усвојува транскрипцијата *Δυνίφ* за *du-ni-jo*, *Χαράδροι* за *ka-ra-do-ro*. Тој исто така смета дека имало и локатив на *-e* (*-ει*) од *o*-основите, *e-pi-ko-e* *ἑπιχωεῖ* (РY Ad 672), покрај *e-pi-ko-o* *ἑπιχόοι* (РY Aa94), слично на *οἶκω* / *οἶκοι*, *pi-we-re* *Πιφερεῖ*, *di-da-ka-re* *διδασκαλεῖ*

‘во куќата на учителот’ и др. Локативските форми на *-e* (*-ei*) според него биле со адвербијална употреба, меѓутоа од текстот тоа не може да се види, зашто тие се употребени паралелно со формите на *-o* (*-oi*). Но додека во *o*-основите за лок. допушта две наставки, различни од дативската, во *a*-основите претполага дека дативот бил наполно изедначен со локативот и ја предлага транскрипцијата за *te-ia-ra* Μετάλα, не Μετάλαи. Не оспорува дека кипарскиот и во овие основи можел да разликува датив на *-α* од локативот на *-αι*, но бидејќи во аркадскиот наставката *-AI* се употребувала и за дат. и за лок., а од друга страна се претполага дека локативската наставка во *ā*-основите била *-āi*, не *-ai*, Р. смета дека диференцирањето *-αι* за лок. и *-α* за дат. настанало во помикенската епоха по аналогичја од *o*-основите и дека отсуството на морфолошка разлика меѓу овие два надежа во I деклинација послужила за нивното едначење во консонатските основи. Ако во основите на *-ā* и можело да дојде рано од едначење меѓу дативот и локативот, случајот со основите на *-ā* не е таков, а во микенскиот има топоними и од оваа основа, cf. *a-pi-te-ja*, *po-wi-te-ja*, *ri-so-we-ja* и др.

Иако во класичниот грчки има остатоци од инструменталот синг. на *-ō*, *-ā*, *-ē*, Р. најкатегорично го одрекува суштествувањето на посебна форма за инстр. синг. во микенскиот (§§ 52, 64); формите во коишто се претполага инструменталска функција ги транскрибира со датив: *ku-wa-no* (Ta714,1), *ἐλεφάντε* не *ἐλεφάντη* за *e-re-pa-te* (Ta708,1). Ова тврдење го аргументира со фактот што во плуралот дативот, локативот и инструменталот биле веќе изедначени и не било нужно да се претполага дека тие се разликувале и во синг. (§§ 52, 59, 64, 75). Во писмото навистина дативот и инструменталот синг. се предаваат на ист начин, но дали е таков случајот и во плуралот?

Уште порано (cf. Mnemos. 11, 1958, 97—116) Р. ја изложи својата теза дека графицијата *-o-i* и *-o* ја означуваат наставката *-oiς* за дат., лок. и инстр. плур. За поткрепа на оваа теза и овде ги приведува познатите од порано докази: а. Интервокалното *s* во дат. плур. од 3. деклинација било веќе востановено (cf. *ka-ke-u-si* χαλκῆυσι, *ti-ri-si* τρισί). Следователно, ако во завршокот *-o i*, *-a-i* од тематската деклинација се содржела наставката *-si* <*-su*, интервокалното *s* ќе било востановено и овде. б. Дифтонзите *-oi-*, *-ai-* понекогаш се пишуваат полно, т. е. се одбележуваат и двата елемента (cf. *pa-i-to* Φαιστός). с. Во најстарите аркадо-кипарски натписи наставката гласи *-oiς*, не *oiσι*, d. Бидејќи во РY Та серијата не се јавува ниједен сигурен пример на дат. -лок. плур. на *-o-i*, смета дека не можела да се исклучи можноста, графицијата *-o* да претставува иста фонетска вредност како и *-o-i*. Да видиме дали се основани овие негови докази.

Познато е дека реставрирањето на интервокалното *s* не се извршило одеднаш насекаде (cf. M. Lejeune, BSL, 1965, 10). Во аористот и во футурот *s* било востановено, но во дат. плур. процесот изгледа не бил уште завршен. Од примерите со и без интервокално *s*: *e-ke-i-jo* (PY Cn4,8) и *e-ke-si-jo-jo* (PY Sa70), веројатно изведено од *ἐχχός*, доколку се однесуваат за исто име, може да се заклучи дека во микенскиот уште имало колебање по однос на изгубеното, одн. востановеното *s* во ваква позиција (сп. уште *pa-we-si-jo pharwesios* покрај *pa-we-a/a<sub>2</sub>* φάρΓεα/ἄ).

Навистина, понекогаш дифтонгот *-oi-*, *-ai-* се пишува со двата елемента, но треба да се забележи дека е тоа случај само во плочките од Кнос и ретко од Микена (само еден случај *ko-no/ko-i-no* σχοῖνος), а не и во пилските, каде што така јасно се диференцирани *-o-i/-a-i* *-oiς*, *-aiς* покрај *-si* за датив-локатив плур. од *-o* (*oiς*) и *-pi* (*φi*) за инструментал плур.

Вистина е дека во аркадскиот се јавува само наставката *-oiς*, но не треба да се заборава дека најстарите аркадо-кипарски натписи се за околу 6—800 години помлади од микенските. Самиот Р. тврди дека ахајскиот дијалект, од кој потекнува аркадо-кипарскиот, лежи во основата на Хомеровите поеми. А токму таму се гледа дека наставката *-oiς* е постара од *-oiς*. Првата преовладува во Илијадата, а втората се среќава сосема ретко, додека во Одисејата *-oiς* се јавува многу почесто. Очигледно е дека *-oiς* претставува иновација како кај Хомер, така и во аркадо-кипарскиот. Во овој дијалект има и други иновации по однос на микенскиот, како што одбележавме горе.

Најнеубедителен е доказот дека формите на *-o* од Та серијата биле еквивалентни со дативските на *-o-i*. Писарот бр. 2 (cf. E. L. Bennett, *Athenaeum* 36, 329), што ни ги оставил овие плочки, напишал и други каде што се среќаваат форми на дат.-лок. на *-o-i*, не на *-o*, cf. Fr187, 13, 15 *u-do-no-o-i*, *a-ke-ti-ri-ja-i*, покрај *po-si-da-i-je-u-si* (18), Fr1355 *te-o-i*, Fr1220, —1232 *di-pi-si-jo-i*, Fr1235, —1219 и др. *wa-na-so-i*, Fr1216 *pa-ki-ja-ni-jo-i*, Jn829,3 *pa-ta-jo-i*. . . покрај *e-ke-si-qe*.

Кога писмото, при сè што е така примитивно, ги разликува овие две наставки кои, како што се гледа од контекстот, имаат и различни функции, неосновано е ние да ги идентифицираме. Самиот Р. одбележува дека сингуларот во грчкиот бил побогат со форми од плуралот (§ 52). Ако во плуралот овие наставки биле јасно диференцирани, тие сигурно се разликувале и во сингуларот. Паѓа в очи дека Р. во фнетиката на микенскиот реконструира бројни архачини форми, иако за тоа писмото не дава поткрепа, — во морфологијата, особено во деклинацијата, наоѓа цврсти само од класичната епоха, па дури и понови. Меѓутоа, развојот на еден јазик е комплетен и не може да се допушта таква неуреденост. Обично фонетските промени им претходат на морфолошките и многу често ги условуваат вторите.

Примерите со кои докажува дека *-o* и *-a* означуваат *-ois*, *-ais* дат. -лок. -инструменталн плур. исто така не се убедливи. *Ru-ki-ti-jo* покрај *da-83-ja-i* во KN F 670 (§ 54, п. 21) е лично име од етничко, како што претполага и самиот (§§ 130, 152), следователно не е во плурал. Единствениот пример дека *-a* означува *-ais*, инстр. плур. *ae-ai-no-te-na*, покрај *o-pi-ke-re-mi-ni-ja-pi* (Ta707,2; —708, на којшто укажа Лежен (BSL, 1965, 10), навистина може да означува дека и во *a*-деклинацијата наставката *-ais* почнала да проникнува на местото од *-fi*, исто како што *-pi* (*-φι*) тукушто почнало да поникнува и во *o*-основите на местото од *-dis*. Меѓутоа, озде не е исклучена можноста на еден ном. плур. ср. р. Интересно е дека партиципиите на перфектот медио-пасивен покажуваат разлика во род и број, но се јавуваат, главно, во ном., ретко во ген. Можеби тоа се должи на упростиениот стил во административниот јазик.

Во завршокот *-o-i* Р. наоѓа и наставка за ген. -дат. дуал, но ниеден од приведените примери не е сигурен: *a-pi-qo-ro-i*, читано од Палмер е поскоро во плурал *ἀφικτόλοι* отколку во дуал; *se-re-mo-ka-ra-o-i* треба да се чита *se-re-mo-ka-ra-o-re* (cf. П. Илиевски, А б л а т и в о т . . . 34, 110: C. Gallavotti, *Riv. di Filologia*. . . 1962, 142; E. Risch, *SMEA* I, 1966, 53—66). Наставката за ген. -дат. дуал во аркадскиот гласи на *-oiu* и вдр основа на *du-wo-u-pi* би можело да се претпостави дека и во микенскиот оваа наставка го содржела елементот *-oiu-*, а завршокот *-o-i* означува дат. -лок. плур.

Со отфрлувањето на одредена форма за инстр., освен *-pi* во консонантските и *a*-основите, Р. ја негира тезата дека аблативот бил искажуван со инструментал (§ 75). Наспроти Shinn (*Essays in Mycenaean and Homeric Greek*, 29ss.), којшто тврди дека *-pi* (*-φι*) првобитно била наставка за синг., Р. сосема оправдано докажува дека завршокот *-pi* во микенскиот е наставка за плур. и дуал. Но што се однесува до падежната вредност, смета дека покрај инструменталската, оваа наставка имала и локативска функција; тој наоѓа дека *-pi* се употребува со исто значење како и *-si*. Збогнувајќи за топонимите со наставката *-pi* нагласува прво дека нивниот број не бил голем (Les indications toponymiques en *-pi* ne sont pas fréquents, et leur contexte n'oblige jamais à leur attribuer une valeur ablative, § 75). Всушност работата стои сосема поинаку. Од околу 180 примери на *-pi*, 75 се топоними. Забележително е дека *-pi* особено во топонимите е добро диференцирано од локативската наставка *-si*. Во натписите каде што се среќава *-pi*, не се јавуваат форми на *-si*, *-o-i*, *-a-i*. Тоа секако не е случајно во така големиот број топоними со оваа наставка. Од контекстот на повеќе натписи се гледа јасно дека *-pi* во топонимите нема локативска, а ни аблативска функција. Примерите сме ги анализираме на друго место (cf. А б л а т и в о т, и н с т р у м е н т а л о т и локативот во најстарите грчки текстови, Скопје 1961, 59ss., 122ss.) и затоа овде на нив нема да се запираме. Како што ги издвојави наставките *-o-i* (дат.-лок. плур.) и *-o* (инстр. плур.) докажувајќи дека е тоа само различна графика за една иста падежна форма, исто така Р. се обидува да докаже дека *-pi* и *-si* кај топонимите имаат една иста вредност, т. е. локативска. Но од гледна

точка на економијата на еден јазик неверојатно е дека две различни форми биле употребувани со иста функција.

\*

Како што одбележавме горе, одделот за суфиксот *-jo/-ja* е најопширен. Некои повторувања овде, вистина, можеле да бидат избегнати, но опширноста сепак е сосема разбирлива кога ќе се земе во обзир дека овој суфикс имал особено широка примена во микенскиот а бил активен и низ целата долга историја на грчкиот јазик, како и во другите и.-е. јазици. Поради извонредно големиот број примери со овој суфикс материјалот е разделен на групи и подгрупи, како за: *-i-jo/-i-ja* (99—211); *-a-jo/-a-ja* (212—232); *-e-jo/-e-ja* (233—270); *-ro<sub>2</sub>-ra<sub>2</sub>-, -ta<sub>2</sub>-, -o-jo/-o-ja, -u-jo/-u-ja* (271+286). Во секоја од овие глави материјалот се третира, речиси, на ист начин. По претходните белешки за суфиксот, се дава список на зборовите според азбучниот ред на завршокот, како што се дадени во обратниот речник на Лежен. Примерите се класифицирани во: апелативи и придавки, антропоними, етници и топоними, фрагменти и нејасни зборови. Секој пример одделно е предмет на ортографска, фонолошка, морфолошка и семантичка анализа. Најмногу се служи со етимолошкиот метод. На крајот од секој пододдел се сумираат постигнатите резултати и најпоследен фрла поглед на помикенскиот развој на овие суфикси кај Хомер и во класичногрчкиот.

Во врска со интерпретацијата на одделните зборови се засегаат прашања од разни области, а особено од фонетиката и зборообразувањето. Треба да се забележи како недостатокот што во транскрипцијата на микенските зборови не секогаш се диференцирани реконструираниот од документираниот зборови. Потоа, апаратот, каде што се укажува на литературата со која се послужил, не е исцрпен. Се забележува дека авторот ги цитира мненијата со кои не се согласува и кои кои зазема критичен став, макар што има многу и сосема премолчани. А решенијата со кои се согласува и ги прима, не секогаш ги спомнува, та не може да се види дали самостојно дошол до нив или ги зел од други. Така, примерот со *qe-qi-no-me-na* за инстр. плур. на *-ais* (§ 61) го дава како свој, а за тоа пишувал М. Лежен во 1965. За *pa-ra-ku-we/pa-ra-ke-we* го усвојува предлогот на М. Д. Петрушевски *σφαρίς* (Ж. А. XV, 1965, 202) без да го спомнува, cf. § 208, п. 57 и др.

Покажува извесна несигурност во интерпретацијата на образувањата на *nomina agentis* ж. р. на *-eia*, од суфиксот *-eūs*. Едни од нив го пазат *w*, на пр. *qa-si-re-wi-ja*, *pe-di-je-wi-ja*, а во други *w* е исчезнато пред *-ja*: *a-ra-ka-te-ja*, *i-je-re-ja*, *ke-ra-me-ja* и тн. Бидејќи во *di-wi-ja* претполага суфикс *-ja* (*-ya*), врз основа на ст. инд. *divya*, мик. *diw-ya* (§ 109), *di-wi-jo* Δίφυος, Δίφυον, *di-wi-je-u* Δίφυεός, Р. очекува дека и *i-je-re-ja* треба да биде напишано *i-je-re-wi-ja*. Со оглед на тоа што ваква графика не се јавува, Р. заклучува дека суфиксот *-eia*, доколку не е позајмен од основите на *-es* (од типот на *ai-pu-ke-ne-ja*), бил предгрчки како и суфиксот *-eūs* (§ 212). Но што се однесува до потеклото на *-eia* и *-ewija*, образувањата од суфиксот *-eūs* не е потребно да се оди во предгрчкиот. Има друго решение, напално приемливо. Кога се додава суфиксот *-ia*, полувокалот *w* од дифтонгот се пазил, cf. *e-sa-re-wi-ja*, но пред редуцираната степен од овој суфикс *-ja*, пред *j*, *w* исчезнува: *i-je-re-ja* < \**ierew-ja*) (cf. M. D. Petruševski, Ling. Balk. VI, 1963, 20; A. Heubeck, Sprache 9, 1963, 196s.).

Во одделот за партикулата *-qe*, што беше предмет и на неговиот реферат на IV интернац. колоквиум за микенолошки студии 1965, авторот го истакнува отсуството на сврзниот *καί* и претполага адверб \**κατ*, *κασι* cf. *ka-si-ko-no*, од кој се развил и *καί* и аркадо-кип. *κάς*. На ова укажаа порано Лежен (BSL 55, 1960, 20—26) и Шантрен (ibidem 27—31). За да ја определи подобро употребата на партикулата *-qe*, тој ја разгледува и партикулата *-de*. При тоа тој анализира и подолги текстови од синтактичка и стилистичка гледна точка. При сè што транскрипцијата на тие текстови ги носи сите белези од неговите сфаќања на микенската фонетика и морфологија, овој потфат претставува нов прилог за микенологијата. Од гледна точка на синтаксата *-de* истакнува нов аспект на втората фраза наспроти првата, *-qe* означува продолжеток на избројувањето, а отсуството на партикулата — концизен стил. Испитувајќи ги овие партикули

во контекстот, авторот покажува дека синтаксата на микенските архиви, макар колку и да е сиромашна, сепак има средства за да ја нијансира мислата. Интерпретацијата на извесни фрази, особено оние на асиндетон, на пр. *wa-na-so-i ro-se-da-o-ne*, земени од Палмер, се неосновани и неубедливи.

Додатокот за некои микенски зборови содржи интерпретација на ретки и необични зборови, со несигурна етимологија. Овде се подобрани, главно, примери со кои сака да поткрепи некоја од своите тези, како на пр. за рефлексот од вокалските назали, којшто според него е секогаш *a*: предлогот (префикс) *a-na-*; *dv* во аркадо-кип. и ајол. било добиено со асимилација од *dvb* (§ 313), вокалот *o* во *e-ne-wo-* бил по аналогича од *qe-to-ro-* (§ 318), ја отфрла интерпретацијата *amphigwmtos* за *a-pi-qo-to* и предлага *ἀμφίχρωιτος*, *ro-ru-qo-to* *πολύχρως*/χρωιτος и др. (§ 314).

Овде расправа и за фонетската вредност на \*85 (§ 355). За да го поткрепи својот предлог дека вредноста на \*85 е *zi* (§ 8), тој дава пресилена интерпретација на \*85-*e* (PY Ta 709,2) кое го идентифицира со *σιςττῆρ* (§ 354). Другите примери каде што се јавува овој знак, се наполно игнорирани. За да ја изведе вредноста *zi*, тој тргнува, како и некои други, од претпоставката дека знакот претставува свинска глава и од гласата на Хесиџиј *σίκα* *ῥς*, *σίαλος* и заклучува дека почетниот слог од овој збор ја означувал вредноста на \*85, исто како и *ni* (\*30), идеограма за смоква што е почетен слог од *νικύλεον*, критски збор за смоква. *R.* и не спомнува дали има други решенија за вредноста на \*85. Тоа е карактеристично за неговиот метод на работа. Без да води сметка за тугите предлози и решенија и пред да докаже дали се тие одржани или не, тргнува од своите претпоставки и настојува нив да ги оправда по секој начин. По расправата на Лежен (SMEA I 9—28), а специјално по статијата на Оливије (BSH XCI, 1967, 371—374) не остаува веќе сомнение дека фонетската вредност на овој знак е *ai*, што беше предложено уште во 1958 год. (cf. Ж. А. VIII, 265—278).

П. Хр. Илиевски, Скопје.

J.-P. OLIVIER, *Les scribes de Cnossos, Essai de classement des archives d'un palais mycénien*, Roma, Edizioni dell' Ateneo, 1967, pp. 398 + 67 tabl. + 67 planches, 9.000 л. ит.

Факт е дека едно добро издание на микенските плочки, каде што се тие точно прочитани и правилно класирани, претставува неопходен услов и за нивната правилна интерпретација. Додека плочките од Пил и Микена беа релативно брзо и добро публикувани, кноските плочки, иако беа први открити, во тој поглед имаа тешка судбина. На *Scripta Min-a II* се чекаше близу половина век, па и откако излезе, се виде дека ова луксузно издание, покрај своите добри страни што е снабдено со убави фотографии на плочките, има и доста недостатоци како што покажа Бенет со бројните корекции во транскрипциите на натписите. Со откривањето на околу 1000 нови фрагменти од Бенет во 1950 и уште 1076 од Вентрис во 1955, се виде дека *SM II* е далеку од тоа да биде комплетно издание. Првото издание со транскрипција на овие плочки од Вентрис, Чадуик и Бенет од 1956 г. досега претрпе уште две преработки (cf. Ж. А. X, 366—369; XV, 227—230) со кои е знатно подобро читането и се извршени бројни нови спојувања на фрагменти, но тоа се само привремени изданија кои треба да бидат заменети од едно постојано, слично на *MT II* и *III*. Таквото издание на кноските плочки, што се подготвува во Кембриџ под раководството на Ц. Чадуик, бара долготрајни епиграфски и палеографски студии на овие плочки и уште многу прекласирања и спојувања на извонредно големиот број ситни фрагменти. Најголемиот и најважниот дел од таа тешка работа успешно ја изврши соработникот на Ц. Чадуик J.-P. Olivier со повеќе свои прилози, а особено со прикажувањата книга за кноските писари, издадена перфектно во едицијата *Incunabula Graeca* од проф. Галавоти.

Идентификацијата на ракописот од различните писари неоспорно многу го олеснува читањето и спомага за правилната класификација и подобра интер-